

קיבוץ גלויות

**הערך המיוחד לקיבוץ גלויות במסכת גאולת ישראל • מדינת
ישראל • המסמך לגאולה**

העיקרון הגדול, שראשית צמיחת גאולתנו מוצאת את ביטויה בקיבוץ בניה הגולים בא"י, כתוב בתורה, שנוי בנביאים ומשולש בכתובים; ואף על פי כן רבים הם הסבורים, שכל עוד אין הגאולה חתומה בחותם של חזרה בתשובה, אין זו הגאולה שעליה ניבאו בנביאים.

ויכוח זה התעורר כבר בזמן התנאים והאמוראים. הגמרא מביאה מחלוקת בין רב ושמואל, גדולי האמוראים בגלות בבל. רב אמר, "כלו כל הקיציין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. (רש"י: אם כל ישראל חוזרין בתשובה, יבוא. ואם לאו, לא יבוא). ושמואל אמר, דיו לאבל שיעמוד באבלו (רש"י: דיו להקב"ה שעומד כמה ימים וימינו אחר, כלומר, אם לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים. אלא ודאי קץ לדבר, לישנא אחרינא, דיו לאבל, דיין לישראל, צער גלות, אפי' בלא תשובה נגאליין) (סנהדרין צז, ע"ב).

הגמרא שם מבארת, שבמחלוקת זו של רב ושמואל כבר נחלקו תנאים ביבנה לאחר חורבן הבית השני. "כתנאי: ר' אליעזר אומר אם עושין תשובה נגאליין, ואם לאו אין נגאליין. אמר ליה ר' יהושע, אם אין עושין תשובה אין נגאליין? אלא הקב"ה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן,

וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב". בהמשך מובאת ברייתא, שבה מציג כל אחד מהתנאים את שיטתו ומביא לה ראיות מן הכתובים, עד שלבסוף הביא ר' יהושע ראייה מכרעת לדבריו ממקרא בספר דניאל. ומספר התלמוד: "ושתק ר' אליעזר. ואמר ר' אבא, אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופרייכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא', וביאר שם רש"י: "כשתתן א"י פירותיה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר".

שתיקתו של ר"א, הודאה היא לדברי ר' יהושע. וכן מוכח מדברי הירושלמי שהביא ג"כ מחלוקת זו של ר"א ור' יהושע, ושם סיים "איסתליק ר' אליעזר" (תענית, פ"א ה"א) ופירש בקרבן העדה שם: "והודה לדברי ר' יהושע, דאפילו בלא תשובה נגאלין לעת קץ"*.

למעשה, הדברים מבוארים בהרחבה בספר יחזקאל:

(טז) ויהי דבר ה' אלי לאמר: (יז) בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטומאת הנדה היתה דרכם לפני: (יח) ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה: (יט) ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטתים: (כ) ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו: (כא) ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה: (כב) לכן אמר לבית ישראל כה אמר א-דני ה' לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם: (כג) וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם א-דני ה' בהקדשי בכם לעיניהם: (כד) ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם: (כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליתם אטהר אתכם: (כו) ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרת את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: (כז)

* ועיין בהרחבה במאמרו של רבנו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, "המדינה כהתקיימות חזון הגאולה", לנתיבות ישראל, ח"א עמ' 188. שם הוכיח ממקומות רבות ששתיקה היינו הודאה.

ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם: (כח) וישבתם בארץ אשר נתתי לאבתים והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים (יחזקאל לו).

הרי מפורש בכתובים, שהגאולה לא באה בזכותם של ישראל – "לא למענכם אני עושה בית ישראל, אלא למען שמי אשר חללתם בגוים". וע"כ השלב הראשון של הגאולה הוא קיבוץ גלויות בא"י, ורק אח"כ "וזרקתי עליכם מים טהורים וכו', ונתתי לכם לב חדש וכו'".

כך הסיקו הקדמונים. ראה רמב"ן בפירושו על התורה, פרשת האזינו, אחר שהראה ששירת האזינו אינה עוסקת בתקופת בית שני, אלא בגאולה העתידה, כתב: "וזה דבר ברור כי על הגאולה העתידה יבטיח... והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה... א"כ השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה, על כורחם של המינים" (דברים לב, מ).

דברים נמרצים כתב האור החיים הקדוש כנגד המתייאשים מהגאולה:

ואם יראה האדון כי אין כוח בעם לסבול חבלים עוד, ורבו חובותיהם למעלה ראש, ואפס בהם כוח הסבל, והיה ממכרו עד שנת היובל, שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז ויצא היובל ושב לאחוזתו, כי קץ הגלות ישנו אפי' יהיו ישראל רשעים גמורים חס ושלום (ויקרא כה, כח).

ואכן קיבוץ הגלויות בארץ המובטחת נתפס בעיני חז"ל כאחד ממעשי בראשית: "גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ" (פסחים פח, ע"ב). והדברים מופלאים, איך ניתן להשוות את קיבוץ הגלויות, שהוא אירוע פרטי בעם ישראל, לאירוע היותר כללי של בריאת שמים וארץ?

נדמה, שהפתרון נמצא במאמר חז"ל אחר, שעניינו קרוב לענייננו: "דרש בר קפרא, גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ. דאילו במעשה שמים וארץ כתיב 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים' (ישעיהו מח, ג), ואילו במעשה ידיהם של צדיקים כתוב, 'מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך' (שמות טו, יז)" (כתובות ה, ע"א). ופירש"י שם, שמעשה ידיהם של צדיקים הוא המקדש. פשוטם של דברים, ששמים וארץ נבראו כל

אחד מהם ביד אחת, "ידי יסדה ארץ, וימיני טפחה שמים"; ואילו בבניית המקדש פעל בשתי ידיו: "מקדש ה' כוננו ידך", הרי שגדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, שלבניית המקדש הקדיש את שתי ידיו. אך נראה שיש בדברים עומק נוסף, והוא מתבאר בדברי המהר"ל עה"פ "אין זה כי אם בית אלקים" (בראשית כח, ז). רש"י שם הביא דברי חז"ל, שאמצע שיפועו של הסולם היה כנגד בית קדש הקדשים. וביאר המהר"ל ב"גור אריה", "כי העליונים והתחתונים נבדלים זה מזה... לפיכך נבראו שמים ביד ימין והארץ ביד שמאל, כי סתם יד הוא שמאל, והימין יותר משובח במה שיש לו כוח ימין, כך העליונים נבדלים מן התחתונים... ואילו ביהמ"ק נברא בשתי ידיים, במה שהוא כולל הכול, והוא החיבור בין עליונים ותחתונים, ראוי שיהיה נברא בשתי ידיים... והיה ראוי שיהיה ביהמ"ק תחת אמצע השיפוע".

יד ימין מזוהה עם השמים, עם עולם הרוח, עם האידאל המופשט, עם העליונים; ואילו יד שמאל היא היד הכהה, החלשה, היא מזוהה עם הארץ הגשמית, התחתונה. ברם ביהמ"ק נברא בשתי הידיים, היינו שביהמ"ק כולל הכול ומחבר שמים וארץ, רוח וחומר, קודש וחול, אידאל ומעשה. וזו המשמעות שהסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וביהמ"ק כנגד אמצע שיפועו ומאחד את שני העולמות ע"י השראת שכינה מהעליונים בתחתונים.

ומי הוא המאחד שמים וארץ ע"י השראת השכינה? דרשו חז"ל עה"פ "צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה" (תהלים לז, כט). "אמר ר' יצחק, ורשעים מה יעשו, יפרחו באויר? ! אלא צדיקים ישכינו שכינה בארץ, שעיקר שכינה בתחתונים. כיוון שחטא אדם הראשון נסתלקה שכינה לרקיע הראשון וכו'. ומצרים בימי אברהם סילקוהו לרקיע השביעי. וכנגדם עמדו שבעה צדיקים והורידו שכינה לארץ. עמד אברהם והורידה לששי וכו', עמד משה והורידה מלמעלה למטה" (בר"ר יט, ז).

משום כך גדולים מעשי הצדיקים בבנין בית המקדש, שהם מאחדים את שתי הידיים לעניין אחד ומביאים לגילוי שכינה בארץ. ובמקדש אין השמים והארץ ישויות נפרדות ומנותקות, אלא שכינה מהעליונים שרויה

בארץ, בתחתונים; מבחינה זאת שווה קיבוץ גליות לבנין המקדש, שאף בשעת קיבוץ גליות חברו שמים וארץ יחדו והשכינה שרויה בארץ.

הערך המיוחד לקיבוץ גליות במסכת גאולת ישראל

עתה עלינו לברר את הערך המיוחד של קיבוץ גליות במסכת גאולת ישראל, ולהבין איך מתאחדים שמים וארץ ע"י קיבוץ גליות, ואיך שורה שכינה בארץ כשישראל שבים אל ארצם.

כתב הרמח"ל בספרו ילקוט ידיעות האמת, פרק גלות השכינה:

נשמות ישראל הם חלק אלוק ממש, כמ"ש יעקב חבל נחלתו, ושרש נשמות ישראל מספירות באו, וחצובות מתחת כסא הכבוד, מבריאה ליצירה ויצירה לעשיה, עד ששורה הרוח הקדושה, הנשמה הקדושה בעם קדשו.

ובספר בית דוד, דרושים לבעל הנחלת דוד, הרחיב ר' דוד טעביל יסוד זה, שנשמותיהם של ישראל הנם חלק אלוק ממעל ממש, ואלו דבריו:

אמיתת גדר הנשמה הוא שפע אור נמשכת מעצמותו ית' משמי שמי מעל, עד בואה תוך גויתינו ואדמתינו. ועם כל זה לא ינתק מעליה הקשר האלקי מהתאחד באחדותו ית', אפס כי היא קשורה ומתאחדת בבוראה ית' קצה אחד מזה, ומרחפת תוך גויתנו ואדמתנו קצה אחד מזה (וגם זה הוא רק לשבר את האזון, כי הדבר הרוחני אינו בעל קצוות, והמשכיל יבין). לזאת אמרו חז"ל קב"ה וישראל חד הוא. וזהו ענין הנאמר בכתוב יעקב חבל נחלתו, כי הוא כחבל וחוט הנמשכת מעצמותו ית' (דרוש ח).

הרי שאין להפריד בין קודשא בריך הוא ובין כנסת ישראל, ומכאן שקיים קשר הדוק בין אחדות הבורא לאחדותם של ישראל.

כי כן, כאשר הבורא יתברך הוא האחד והפשוט ההחלטי, לא כאחד הזוגי, ולא כאחד המספריי, ולא כגוף אחד המרכב מאברים רבים מתחלפי המזג והתכונה, ולא כבנין אחד המרכב מעצמים רבים, אפס כי הוא האחד הפשוט בתכלית הפשיטות... ככה לעומת זה, העם הקדוש הישראלי, בהיות נשמתו אצולה ממקור

האחדות, כאשר כינוה החכמים בתואר חלק אלוך ממעל, ולזאת גם המה מחויבים להתאחד יחד, להיות צמודים וקשורים זה בזה, יותר מהתאחדות הגוף האחד המחובר מאברים רבים, יען כי שרש נשמתם הוא האחדות אשר אין שם מהפירוד והתחלקות כלל (שם, דרוש ו).

ובלשונו של הרב קוק זצ"ל, "כנסת ישראל בעומק חפצה איננה מחולקת מהאלוקות כלל. היא מלבשת את האלוקות המתגלה שבעולם הכללי" (אורות, עמ' קלט). אנחנו כביכול הבגד, שבלעדיו אי אפשר לאלקים להתגלות בעולם. "אתם עדי נאום ה' ואני א-ל (ישעיהו מג, יב), ואמרו חז"ל: אם אתם עדי, אני אלקים, ואם לאו, כביכול אינני אלקים (ילקוט שמעוני, ישעיהו רמז תנה). כי אנו המרכבה הנושאת את רבש"ע בעולם, על ידינו הוא מתגלה כאן, בתחתונים, ואלמלא היינו כאן בעולם "כל כוונת הבריאה באדם בטלה". (רמב"ן דברים לב, כו).

ומכאן שגם סגולת האחדות חיונית שתנהג בעם ישראל, כדי שתשרה שכינה בישראל. כשם שה' הוא אחד, כך חייבת המרכבה הנושאת אותו להיות אחת. וכך דרשו חז"ל עה"פ "הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה" (עמוס ט, ו), משל למה הדבר דומה: לפלטין שהיתה בנויה ע"ג ספינות. כל זמן שהספינות מחוברות, פלטין שעל גביהם עומדת. כך הבונה שמים מעלותיו, כביכול כסאו מבוסס למעלה בזמן שישראל אגודה אחת" (במד"ר טו, יח).

וכך הנשמות של ישראל, הנאצלות ממנו, צריכות להיות מאוחדות. וכן כתב בספר התניא פל"ב, "שכולן מתאימות ואב אחד לכולנה, ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש, מצד שרש נפשם ב"ה אחד, רק שהגופים מחולקים".*

והנה אנו מעידים בתפילין שלנו על אחדות ה' - "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד"; והקב"ה מעיד בתפילין שלו על אחדות ישראל - "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (ברכות ו, ע"א).

וכך דרשו חז"ל, "בעשו כתיב ביה שש נפשות, וכתיב ביה נפשות הרבה,

* הרב צבי יהודה זצ"ל היה אומר על פרק זה שהוא ל"ב הספר.

הדברים מפורשים גם בדברי חז"ל. "תניא, רשב"י אומר, בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו, שכינה עמהן וכו'. ואף כשהן עתידין להיגאל – שכינה עמהן, שנא' 'ושב ה' אלקיך את שבותך'. והשיב לא נאמר, אלא ושב, מלמד שהקב"ה שב עמהן מביין הגלויות" (מגילה כט ע"א).

וכן דרש ר' עקיבא: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומר. "מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גויים ואלוקיו" (שמואל ב ז, כג). כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה – "עצמך פדית" (מכילתא דר"י, מסכתא דפסחא, יד). שכיון שרצונך היה לצאת מן הגלות, ואי אפשר לך לצאת לבדך, הוצאת את ישראל ויצאת עמהם. הרי שגאולת ישראל חיונית לצורך גאולת השכינה.

הגמרא אומרת, שמיום שברא הקב"ה את עולמו, לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון, עד שבא אברהם אבינו וקראו אדון, שנאמר, "ה' אלקים במה אדע כי אירשנה" (בראשית טו, ח), (ברכות ז, ע"ב). ושאל המבי"ט, והרי במדרש אמרו, "אני ה' הוא שמו" (ישעיהו מב, ח), הוא שמי שקרא לו אדם הראשון, שאמר לו 'לך נאה להקראות א-דני, שאתה אדון לכל" (בראשית רבה יז, ד). הרי שכבר קדם אדם הראשון לאברהם וקראו לבורא אדון (בית אלקים, שער התפילה פ"ב).

ופירש המבי"ט, שעד זמנו של אברהם כבר שכחו הכול שהוא ית' ברא העולם, ולא היה מי שהכירו כאדון העולם, ומשום כך קראו אברהם אדון בענין ירושת הארץ, שע"י שיעשה להם ניסים ביציאת מצרים ובכניסה לארץ, יכירו בו הכול שהוא אדון העולם. הרי שאברהם חידש, ששם ה' ייגלה בעתיד ע"י כניסתם של ישראל לארץ ישראל.

עתה נשוב למאמר שהזכרנו בתחילה, "גדול יום קיבוץ גלויות יותר ממעשה שמים וארץ". ביצירת שמים וארץ נוצרו שני כוחות מנוגדים, עליונים ותחתונים, רוחניים וגשמיים, ומשום כך נוצר כל כוח ביד אחרת, העליונים בימין והתחתונים בשמאל. אבל במקדש הידיים מתאחדות ע"י מעשיהם של צדיקים לחיבור של עליונים ותחתונים, של שמים וארץ, ומעשיהם גורמים להשראת שכינה בעולם. משום כך גדולים מעשיהם של צדיקים ממעשה שמים וארץ.

דכתיב 'ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו' (בראשית לו, ו). וביעקב שבעים נפש וכתיב ביה נפש אחת, דכתיב 'ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש (שמות א, ה). אלא עשו שהוא עובד לאלוהות הרבה, כתיב ביה נפשות, אבל יעקב שהוא עובד לאלוק אחד, כתיב בו נפש אחת – "ויהי כל נפש" (ויקרא רבה ד, ו).

ומשום כך, כשיורד יעקב למצרים אומר לו הקב"ה "אל תירא מרדה מצרימה... אנכי ארד עמך ואנכי אעלך גם עלה" (בראשית מו, ג). שכן כאשר ישראל יורדים לגלות, אף שכינה יורדת עמהם, משום שאי אפשר להפריד בין ישראל לשכינה.

וכשם שאחדות הבורא מותנית באחדותם של ישראל, כך גלות השכינה היא תוצאה של הפירוד בישראל. וכך כתב הרמ"ק בסידורו, על תפילת "תקע בשופר":

וסוד שכינה בגלות היינו, נשמתן של ישראל המפוזרות וכו'. והיינו אומרו וקבצנו יחד, שלא תהא פגם וקליפה מפסיק בין נשמה לנשמה, והיינו שנאת חינם וכו'. ובעוד שזאת היא המבדלת בין נשמה לנשמה, יש פגם ואין גאולה ואין שכינה. והיינו סוד אמר ר' ישמעאל, בני ישראל, הריני כפרתכם, אוהב כולם, וקושר נפש בנפש כל אחד ואחד מישראל, שתהיה שכינה שורה עליו ועל כל ישראל באמצעותו.

וכבר הבטיח הקב"ה ליעקב ברדתו לגלות במצרים, "אל תירא מרדה מצרימה, אנכי ארד עמך ואנכי אעלך גם עלה". וכתב הבית הלוי בדרשותיו, "שכאן באה לו ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות, שלעולם לא יתפרסם שם כבודו בעולם רק באמצעות ישועתן של ישראל וכו', וכשאהיה מעלה אותך, אז ע"י עלייתך יתפרסם גם שמי בכל הגוים ותהיה עליה לכבודי". בזה גילה הקב"ה ליעקב, שכבודו של הקב"ה קשור ודבוק לכבודו של עם ישראל, שכאשר עם ישראל בירידה, אף הקב"ה יורד עמו, ומצב זה מכונה בפי חז"ל "שכינה בגלות"; כמו כן גם עליית השכינה מן הגלות אפשרית רק בגאולתן של ישראל (בית הלוי עה"ת, פרשת ויגש).

והנה את הפסוק "ורוח אלקים מרחפת על פני המים" (בראשית א, ב), דרשו חז"ל, שהוא כסא הכבוד (עיין רש"י שם). כיסא הכבוד היה מרחף ע"פ המים ומחפש מקום קבע, והצדיקים הם שקבעו את מקומו בארץ, במקדש. וכמו שדרשו חז"ל עה"פ "צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה" (תהילים לו, כט) שהבאנו לעיל, גדולים מעשיהם של צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, שכן במעשה שמים וארץ לא מצא כיסא הכבוד עדיין את מקומו והוא ריחף על פני המים, ואילו הצדיקים, ע"י מעשיהם, מורידים את כיסא הכבוד וקובעים מקומו בארץ – "מקדש ה' כוננו ידיך", ובזה הם משכינים שכינה בארץ.

ועל כך אמר ירמיהו הנביא "בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'" (ג, ה). ומפרש שם המלבי"ם, שעד עתה ה' בשמים הכין כסאו, ורק שם נראית מלכותו, ומעתה יתגלה הכסא, מלכות ה' והנהגתו בארץ, ורק אז, "ונקוו אליה כל הגויים לשם ה' לירושלים, ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע" (שם, שם). ומה אירע בעת ההיא? על כך בפסוק הבא – "בימים ההמה ילכו בית יהודה על בית ישראל ויבואו יחד מארץ צפון על הארץ אשר הנחלתי את אבותיכם". ובלשון המלבי"ם: "בימים ההמה, אז יהיה קיבוץ גלויות, ובית יהודה ילכו על בית ישראל, הם עשרת השבטים, כמ"ש בישעיהו 'ואסף נדחי ישראל' (ישעיהו יא, יב), ושניהם יתחברו כאחד, 'ושמו להם ראש אחד, ועלו מן הארץ" (הושע ב, ב) לארץ אבותיהם".

כיסא הכבוד מחפש מקום להיקבע בארץ, שהרי "התאוה הקב"ה שתהיה שכינה בתחתונים" (במד"ר יג, ו; תנחומא נשא, כד), ובעת ההיא יקבע הכיסא בירושלים, ומשום כך יקרא שמה של ירושלים "כסא ה'", ושם תשכון השכינה בעקבות קיבוץ הגלויות.

זהו שאמר דוד: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים.

ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדו...

כי שמה ישבו כסאות למשפט, כסאות לבית דוד".

וכתב שם המלבי"ם, שהאור האלוקי זורח משם על הגוויה הישראלית, ובעבור ירושלים "יתחברו האברים הפרטיים של הגוף הכולל יחדיו להיות

גוף אחד". והוסיף הרד"ק: "כסאות, ל' רבים, חד לשכינה וחד למלכות בית דוד" (תהלים קכב, ג-ה).

וכן מצינו בשלמה שנאמר עליו "וישב שלמה על כסא דוד אביו" (מל"א ב, יב). ואילו בספר דברי הימים נאמר "וישב שלמה על כסא ה' (דהי"א, כט, כג).

קיבוץ הגלויות גורר אפוא את השכינה לארץ, שע"י אחדותם של ישראל בארץ, שב הקב"ה ומשרה שכינתו על ישראל, שהרי נשמות ישראל חצובות מתחת לכסא הכבוד (ע' לעיל מדברי הרמח"ל), והן המביאות באחדותן להורדת הכסא לארץ.

ובזה מתקיים "ואנכי אעלך גם עלה", שהבטיח הקב"ה ליעקב שלא יעלה מן הגלות אלא עם ישראל. וע"כ גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ, שאחדותם של ישראל היא המביאה לאחדות וגילוי שכינה בארץ, "כי סוד שכינה בגלות היינו נשמתם של ישראל המפוזרות" (ע' לעיל בדברי הרמ"ק).

עוד דרשו חז"ל עה"פ "ורוח אלקים מרחפת ע"פ המים" (בראשית א, ב), שרוח אלקים הוא המשיח. ובעל הטורים כתב "ורוח אלקים מרחפת בגימטריה" זו היא רוחו של מלך המשיח" (ועיין בראשית רבה ב, ד). ולכאורה שתי דרשות שונות הן: האחת מדברת על כסא הכבוד, שהוא רוח אלקים, והשנייה על משיח. אך באמת דא ודא אחת היא. דרשה זו, שרוח אלקים היא רוחו של משיח, אינה סותרת את הדרשה שהזכרנו לעיל, שהכוונה לכסא הכבוד, שכבר בררנו שקיבוץ גלויות גורם להשראת השכינה ומביא את כסא הכבוד, וזה הוא רוחו של משיח, שמשיח וקיבוץ גלויות חד המה.

וזו לשון הרמב"ם בסוף הלכות מלכים :

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם: מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה'

אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה' (הל' מלכים פי"א, א).

הרי שלדעת הרמב"ם, הכופר בביאת המשיח הוא כופר בתורה, משום שהתורה העידה על המשיח. והיכן העידה התורה על המשיח? "ושב ה' את שבותך" (דברים ל, ג). ומה עניין קיבוץ גלויות למשיח? על כורחנו שקיבוץ גלויות הוא תפקידו של המשיח, ומי שכופר במשיח, הרי הוא כופר בקיבוץ גלויות.

הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל הראה את מקורו של הרמב"ם במסכת חולין. הגמרא עוסקת באחד העופות הטמאים ששמו בתורה רחם (ויקרא יא, יח). ואמרו בגמרא שרחם זה שרקק שמו. "א"ר יוחנן, למה נקרא שמו רחם, כיון שבא רחם, באו רחמים לעולם. אמר רב ביבי בר אבבי, והוא דיתב אמדי ועביד שרקק, וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק, אתא משיחא, שנא' אשרקה להם ואקבצם" (זכריה י, ח). ופירש"י: כשהוא מצפצף נשמע כאומר שרקק (חולין סג, ע"א). הרי שקיבוץ גלויות וביאת המשיח, דא ודא אחת היא, שהרי השרקק מלמד על ביאת המשיח, ושריקתו היא זו שמקבצת את גלויות ישראל. משום כך רשאי היה הרמב"ם לקבוע שכשהתורה מבשרת על קיבוץ גלויות, היא מדברת על ביאת המשיח, ומי שאינו מאמין בביאת המשיח אינו מאמין בקיבוץ גלויות המפורש בתורה.

ולפי"ז מתלכדות שתי הדרשות שדרשו חז"ל עה"פ "ורוח אלקים מרחפת ע"פ המים" – כסא הכבוד מזה ומשיח מזה. שכסא הכבוד מותנה בקיבוץ גלויות, וזה הרי עניינו של משיח: המשיח יביא לקיבוץ גלויות, וקיבוץ הגלויות יגרום להוריד שכינה לארץ ויקבע את כסא הכבוד במקדש שבירושלים.

מדינת ישראל

אנו חוגגים כבר למעלה משישים שנה את הקמתה של מדינת ישראל, אך השמחה אינה שלמה. אנו מוצאים במדינתנו פגמים רבים, ואפילו ברמה של חילול השם בתחומים שונים, כמו בחינוך ובמשפט וביחס לקדושת הארץ ולגבולותיה. והשאלה זועקת מאליה, איך ייתכן שאחרי שהקב"ה

נתן לנו מתנה כזאת אחרי השואה הנוראה, עדיין רבים מזלזלים בתורה ובמצוות ובערכי היהדות - האם אין זו כפיות טובה וחילול השם? ! ואכן אנו שומעים טענות מעין אלו מחוגים שונים.

מפיו של הרצב"י זצ"ל שמענו פעמים רבות על ההתנגשות הקיימת בין קידוש השם לחילול השם. הוא היה מזכיר ירושלמי הקובע שקידוש השם גדול מחילול השם (קידושין פ"ד ה"א), ושאל: פשיטא? ! האם צריך ירושלמי כדי ללמדנו שקידוש השם גדול מחילול השם? אלא שישנם מצבים שקידוש השם וחילול השם משמשים בעירוביאי, והשאלה איך להתייחס למציאות מורכבת כזאת, האם לנהוג בשב ואל תעשה, ולא להילחם בתופעות של חילול השם שהרי הוא גובל עם דברים חיוביים, או שמא יש לצאת בגלוי נגד התופעה בכללה, שכן היא גוררת בעקבותיה תופעות של חילול השם, כדי למעט את השפעתה? על כך אומר הירושלמי, שיש להתייחס לחיובי ולשמוח בגילוי הצדדים של קידוש השם, אף שנלווים אליו גם גילויים שליליים, שיש כמובן חובה להלחם בהם, כי לעולם קידוש השם הנובע מהמעשה, גדול מחילול השם שיש בו.

ומהו קידוש השם שיש להתייחס אליו עם הקמת מדינת ישראל? התשובה לכך מצויה בדברי הנביא יחזקאל בפרק ל"ו שהבאנו לעיל. הנביא מספר שם על חילול השם שגרם עם ישראל ועל התיקון. ומדברי הנביא נקיש גם לענייננו:

בן אדם, בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה... ואפי' אותם בגוים ויזרו בארצות... ויבא אל הגויים אשר באו שם, ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו, ואחמול על שם קדשי אשר חיללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה (ח-כב).

דברים אלו תמוהים מכמה צדדים.

א. מהו חילול השם כשאומה"ע מביעים את דעתם שהעונש שהוטל על ישראל נגרם כתוצאה מחטאיהם: "עם ה' אלה ומארצו יצאו", כלומר: שאלקים גרשם מארצו על שחטאו לו - ומה חילול השם יש בזה? אדרבא, ה' מופיע כמנהיג המעניש על שהמרו את דבריו? !

ומצינו דבר דומה בפרשת נצבים. אף שם מביעים אומה"ע את דעתם. "ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, מה חרי האף הגדול הזה, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם אשר כרת עמם בהוציאו אותם מארץ מצרים. וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם... ויחר אף ה' בארץ ההיא להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הזה... וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה" (דברים כט, כג-כז). אך בניגוד לכתוב בס' יחזקאל, כאן לא מצינו שתאמר התורה שיש באמירה זו משום חילול השם.

וכן כתב הרמב"ן בסוף פ' בא :

ויתפרסמו הניסים הנסתרים בעניין הרבים כאשר יבואו ביעודי התורה בעניין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב 'ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת וכו', ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם', שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם (רמב"ן שמות יג, טז).

ובדומה לזה כתב רש"י עה"פ "ויקדש בס" (במדבר כ, יג) : "דשמתו משה ואהרן על ידם. שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות. וכך הוא אומר 'נורא אלקים ממקדשיך' (תהלים סח, לו). וכן הוא אומר 'בקרובי אקדש' (ויקרא י, ג) " (וע"ע רש"י שמות ו, ט). הרי לנו מכל זה שעונש שבא ע"י רבש"ע גורם לקידוש השם ולא לחילולו.

ב. "ויבוא אל הגוים אשר באו שם" (פסוק כ) - מה פשר הכפילות בפסוק : 'ויבא - אשר באו', מה חסר היה המקרא אם היה אומר 'ויבואו אל הגוים' ותו לא ?

ג. הפרשה כולה מדברת בלשון רבים - יושבים, אדמתם, ויטמאו, ואפיץ אותם, ויזרו וכו' - רק מילה אחת בכל הפרשה מופיעה בלשון יחיד "י ב א אל הגוים אשר באו שם". מה פשר השינוי הזה ?

כדברי חז"ל בפתיחתא לאיכה רבתי פרק ט"ו ניתן ליישב כל התמיהות. וז"ל המדרש :

בשעה שגלו ישראל לבין האומות, היה הקב"ה מחזר על פתחיהם של העכו"ם לשמוע מה הם אומרים. ה"ד 'ויבא אל הגוים אשר

באו שם'. לא היה צ"ל אלא 'ויבאו' ואת אמר 'ויבא'. אלא כביכול הוא עצמו. ומה היו אומרים? 'אם עם ה' אלה, למה מארצו יצאו'?

"ויבא אל הגוים", היינו הקב"ה בא אל כל הגוים שנדחי ישראל מתקבצים שם, והוא שומע שהגוים שואלים, "אם עם ה' אלה, אז למה מארצו יצאו?" אם אמנם הם העם הנבחר, כפי שהם טוענים תמיד, איך ייתכן שיסבלו צרות קשות זה אלפי שנים? והפתרון לדידם של אומה"ע הוא אחד משניים: או שחלילה אין אלקים ואין הנהגה והכל הפקר, או שיש אלקים, אלא שהוא עזב את ישראל, עם הבחירה, וכתוצאה מחטאיהם נטש אותם ובחר באחרים תחתיהם וכרת עמם ברית חדשה.

ואכן זאת היא מסקנת הנצרות זה אלפיים שנה, שאלוקים בחר במ תחת ישראל, ומעתה עם ישראל הוא עם נרדף הסובל בשל חטאיו; ואילו הם, בעלי הברית החדשה, הם העם הנבחר, וכל נבואות הנביאים על הגאולה, עליהם נאמרו, ולא על ישראל.

תורת החילופין הזאת פירנסה את האמונה הנוצרית שנים רבות.

הנקמה תהיה אין סופית. לעולם לא תהיה להם מדינה וגם לא בית מקדש... ה' הוא שפיזר אותם... היהודים יהיו משועבדים לעולם... אלקים שונא את היהודים ושנא אותם מאז ומתמיד (יוחנן כריסוסטומוס, בישוף ופטריארך מאבות הכנסייה מהמאה הרביעית).

וכך כתב פטרוס אל המאמינים באותו האיש: "אבל אתם עם נבחר, ממלכת כהנים וגוי קדוש, עם סגולה, למען תספרו תהלותיו של הקורא אתכם מחושך אל אורו הנפלא. אתם אשר לפני לא עם הייתם, אך כעת עם אלקים אתם" (ר' אבי בקר, מיהו העם הנבחר? ידיעות אחרונות עמ' 116).

ואוגוסטינוס, ממשיכו של פאולוס, כתב:

אך היהודים שטבחו אותו ולא האמינו בו... שהובסו ע"י הרומאים ונעקרו מממלכתם, שבה כבר שלטו זרים, ופוזרו לכל עבר, כך שאין מקום אשר אין בו יהודים, המספקים לנו עדות בכתבי הקדש שלהם שלא זייפנו את הנבואות על יש"ו... בניגוד לרצונם

הם תורמים לנו עדות באמצעות אחזקתם בספרים האלה, בעוד שהם מפוזרים בין כל האומות... כך הוכיח הא-ל לכנסייה את חסד רחמיו על אויביה היהודים, כי כדברי השליח, "במעידתם תהיה ישועה לגויים", ולכן לא הרגם (שם, עמ' 123).

לפני כמה חדשים התקיים דיון בן שבועיים של מועצת הבישופים של המזרח התיכון, ואחרי שנפגשו עם האפיפיור, פרסמו הודעה חריפה התוקפת את מדינת ישראל. וכך נאמר בהחלטת הסיכום שלהם:

מציאת מפלט בעמדות תנכיות תיאולוגיות, תוך שימוש בדבר הא-ל, וכדי להצדיק חוסר צדק, זה דבר לא מקובל. אנו הנוצרים לא יכולים לדבר על הארץ המובטחת לעם היהודי. אין יותר דבר כזה "העם הנבחר". כל הגברים והנשים בכל המדינות הפכו לעם נבחר. הרעיון של הארץ המובטחת, אינו יכול לשמש בסיס להצדקת היהודים לחזור לישראל ולעקור משם את הפלשתינאים. ההצדקה לכך שישראל כובשת את השטחים הפלשתינאים, אינה יכולה להתבסס על כתבי הקדש [וראה במילואים בסוף הספר אות ח].

התנגדות זאת התעוררה כבר בתחילת ההתעוררות הציונית. ערב לפני פגישתו של הרצל עם האפיפיור, הודיע לו שר החוץ של הוותיקן שבלתי אפשרי שהוותיקן יסייע ליהודים לשוב לארצם. "כל עוד היהודים מכחישים את אלהותו של המשיח, הרי לא נוכל להצהיר שאנו בעדם... כיצד נוכל להכריז שאנו מסכימים שישוּבו להיות בעליה של ארץ הקדש, בלא לוותר על העקרונות הנעלים ביותר שלנו עצמנו?" (ד"ר יצחק וייס, הרצל - קריאה חדשה, עמ' 195; ועי' התקופה הגדולה עמ' קסה).

האפיפיור עצמו מביע התנגדות נחרצת לתכנית הציונית, ובמיוחד לרעיון שירושלים תיפול לידי היהודים. "אין אנו יכולים לתמוך בתנועה הזאת. לא נוכל למנוע מן היהודים ללכת לירושלים – אך לתמוך לא נוכל לעולם. אנו בתור ראש הכנסייה לא אוכל לומר לך דבר אחר. היהודים לא הכירו באדוננו. לא, לא נוכל להכיר בעם היהודי" (שם). על פי תפיסת האפיפיור, תחייתה של א"י פירושה בהכרח הכרה בעם היהודי.

ובביטאון הכנסייה בצרפת נכתב: "תהיה זו (=הציונות) הכחשה בוטה של

דברי הנביאים הקדומים", והוסיף שעצם ריכוזם של היהודים בפלסטנה, נראה לו סכנה לקתולים (שם).

והנה עם ישראל חוזר בהמוניו לארץ ישראל, והארץ פורחת אחרי אלפיים שנות שממון וחורבן, ומתברר שכל נבואות הנביאים - על עם ישראל נאמרו, ולא על עמים בעלי ברית חדשה. וכך נשמטת הקרקע מתחת לרגליה של הנצרות. לא לחינם התחמקו הנוצרים שנים רבות מלהכיר הכרה מלאה במדינת ישראל [וראה במילואים בסוף הספר אות ט].

העובדות מדברות בעד עצמן. עד לפני כמאה ושבעים שנה, הייתה הארץ שקועה בתרדמת מוות. רבים מעולי הרגל מישראל ומאזה"ע נתנו ביטוי לכך בסקירתם. כבר לפני מאות שנים עמדו הרמב"ן ורש"י על המציאות הזאת. "והשימותי אני את הארץ" – זו מדה טובה לישראל, שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם, שתהא שוממה מיושביה (רש"י, ויקרא כו, לב), כ"כ שם הרמב"ן. ובתפילה שנשא על חורבות ירושלים כשהגיע לארץ, וראה את השממה, כתב:

דימיתוך הורתי ליולדת שמת בנה בחיקה,
והחלב בשדיה למכאובים, ותיניק את גורי הכלבים,
ואם כל זה מאסו בך עוגבים, ושמו עליך אויבים.
ובמרחקים הזכירוך, ויתפארו בעיר הקדושה לאמר, לנו ניתנה
למורשה,
וכאשר יבואו אליך ימצאו כל מחמדי עין, יברחו כמפני אויב
ורודף אין.
ורבה העזובה בקרב הארץ השמנה והחרבה,
כי הם אינם הגונים לך, וגם את אינך ראויה להם וכו'
(כתבי הרמב"ן ח"א, מוסד הרב קוק, עמ' תכח).

מכאן נבין את סגנון הגמרא בסנהדרין (צח, ע"א), שלאחר שהביא ר' יהושע את הוכחתו מהמקרא שבספר דניאל, נאמר שם בגמ' 'ושתק ר' אליעזר', ומיד אחרי זה ממשיכה הגמרא – 'ואמר ר' אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופרייכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא' (יחזקאל לו, ח).

והנה דברי ר' אבא, לכאורה, אינם קשורים לנאמר לפני כן, אלא דבר חדש הוא שעתידה א"י לתת פירותיה כשיחזרו ישראל לארצם, ואין להם קשר לשתיקתו של ר"א, שהודה לדברי רבי יהושע שהגאולה תתרחש גם בלא תשובה - מדוע א"כ נזכר שמו של ר' אבא בו' החיבור – "ואמר ר' אבא"? ועוד, "למה הוא"ו הזה? הוא"ו מופיעה כאשר יש המשך לאותו ענין או לאותו מאמר. והרי ר' אליעזר ור' יהושע הם מדורות הראשונים של התנאים, יחד עם ר"ג ור"ע. לעומת זאת, רבי אבא הוא אמורא... א"כ יש מרחק עצום של דורות ושנים בין ר' אליעזר ורבי יהושע לבין רבי אבא, אז מאי 'ואמר רבי אבא'? (שיחות הרב צבי יהודה, ארץ ישראל, עמ' 270, בשם ר' זונדל מסלנט).

אין זאת אלא שדברי ר' אבא הם המשך ותוספת לשתיקתו של רבי אליעזר, שכיוון שגאולה תבוא אף בלא תשובה - מהו א"כ סימן הגאולה? בשלמא אם הגאולה קשורה בתשובה, הרי זה דבר שיהיה ניכר לכול, שהבטחת הקב"ה מתקיימת, ואחר שעשו תשובה, נגאלו. אך אם גאולה אינה קשורה לתשובה, מניין נדע שאכן אנו בשלבי גאולה, אם עדיין לא חזרו בתשובה? ע"ז הוסיפה הגמרא "ואמר ר' אבא", שכאשר יתקבצו ישראל מגלותם, תצא הארץ משיממונה ותתחיל לתת פירות לישראל השבים לארצם. וטבע הארץ יוכיח שאכן הגאולה בפתחנו, ואין לנו לחפש בשלב זה סימנים של תשובה וריבוי תורה, אלא סימן זה בלבד, שהוא גלוי לכל – תנובה של פירות בא"י לעם המתקבץ ושב לארצו.

וכתב ר' זונדל מסלנט על דברי רבי אבא: "כאומר, אין תשובה מעכבת ואין קץ מעכב. כי אין קץ בדבר רק הקץ המגולה, כאשר בכל זמני הכושר יתקרבו ישראל לבא אל ארץ הקדושה של נחלת שדה וחרם, והארץ תתן להם יכולה בשפע רב, זה הקץ המגולה, וזה הוא דור שבן דוד בא. כי סתמא דגמרא כתבה שם "ואמר רבי אבא", בוא"ו, אף שלא נזכר שם רבי אבא מקודם. לומר, שרבי אבא סובב על כל דברי התנאים והאמוראים שם. וענתה בי צדקתי, שרב היה מודה לר' אבא. שהרי אגדת בראשית רב חיברה, כמ"ש עיר וקדוש רבי אברהם בן הקדוש הגאון מוילנא, זצ"ל, ושם בפרק פ"ב עה"פ הקבצו ושמעו, נאמר: אמר יעקב לבניו: אעפ"י שאיני

יודע אימתי יום הדין, אלא הריני אומר לכם, כשתאספו ותקבצו, אותה שעה אתם נגאלין, שנא' "אסוף אאסוף יעקב כולך" (מיכה ב, יב), מיד "ויעבר מלכם לפנייהם וה' בראשם" (שם). הרי, שגם רב, שהוא בעל המדרש הזה, מודה שהגאולה תבוא בזמנה, גם אם לא יעשו תשובה. אף שרב בסנהדרין אמר "כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים".

שנת ת"ר היא עידן תחילת הגאולה לפי חשבוננו של הגר"א, ורמז לדבר "וקול ה'תר' נשמע בארצנו" (שה"ש ב, יב). בשנה זו החלה עלייתם של תלמידיו, ובמקביל גם תלמידי הבעש"ט (לפי ה"אנציקלופדיה לגדולי ישראל", העלייה לארץ החלה שלשים שנה קודם לכן), ובא"י כולה היו בסך הכול כששת אלפים יהודים. כשבעים שנה לאחר מכן, בזמן הצהרת בלפור, היו בארץ כששים אלף יהודים. שלושים שנה נוספים עברו, וממשלת ישראל הכריזה על הקמת מדינת ישראל, כשהמדינה הצעירה מונה כששים ריבוא יהודים, וכיום גרים ב"ה במדינתנו כשישה מליון יהודים. חשיבותו של מהלך זה אינו רק בכמות המספרית. יש לשים לב שבזמן הכרזת בלפור היו בא"י כמחצית האחוז של העם היהודי, וכיום חיים בארץ כמחציתו של העם, כחמישים אחוזים. אנו מתקרבים למציאות חדשה של "רוב יושביה עליה". הווה אומר, שאנחנו עומדים בשלב של החזרת שכינה לארץ.

זהו שאומר הנביא, שלאחר חילול השם שישראל גורמים בעולם, כשהאומות ישאלו: 'אם עם ה' אלה, למה מארצו יצאו', ויוכיחו מכאן שאלקים שוב אינו רואה את עם ישראל כהעם הנבחר, וע"כ השליכם מארצו, וכאילו שינה הקב"ה את תכניותיו, רוצה הקב"ה לתקן את הרושם הזה, ולהוכיח קבל עם ועולם, שדבר אחד מדבריו לא ישוב ריקם, ושישראל הם העם הנבחר הנצחי, וכל הנבואות אודות הגאולה, היינו השיבה לא"י ושהארץ מקבלת אותם בסבר פנים יפות, ומצמיחה להם פירות, כל זה נאמר על העם העתיק, בני הברית הישנה ולא החדשה, וע"כ אינו מסתכל על זכויותיהם וחובותיהם של ישראל, "לא למענכם אני עושה בית ישראל, כי אם לשם קדשי אשר חיללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם, וידעו הגוים כי אני ה', נאום ה' אלקים, בהקדשי בכם לעיניהם". [ראה במילואים בסוף הספר אות י]

ומכאן פרוסה תכנית הפעולה. ראשית, "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם על אדמתכם". כל זה כדי שידעו הגוים כי אני ה'. ורק בשלב הבא יתעורר העם לתשובה, "וזרקתי עליכם מים טהורים וכו' ונתתי לכם לב חדש וכו' ואת רוחי אתן בקרבכם וכו' והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים".

הרי לנו הדרכת הנביא כיצד עלינו להסתכל על האירועים הפוקדים אותנו. אמנם לצד קידוש השם ישנם צללים, אך למרות הכול הם מתגמדים ביחס לקידוש השם הגדול של קיבוץ גלויות לארצנו, והארץ מקבלת אותנו בסבר פנים יפות: "וקדשתי את שמי הגדול" אף שעדיין לא חזרו בתשובה. "וידעו הגויים כי אני ה', נאום ה' אלקים, בהקדשי בכם לעיניהם". קודם כל יש להודיע לגויים באמצעות ישראל, כי אני ה'.

ואכן סדרי הגאולה צריכים עיון, לימוד והתבוננות. נתבונן נא במזמור שתיקנו רבותינו לומר עם התקדש ליל העצמאות, מזמור ק"ז.

המזמור הקודם מסתיים בבקשה לקיבוץ גלויות, "הושיענו ה' אלקינו וקבצנו מן הגוים" (תהילים קו, מז), והמזמור שלאחריו – המזמור של ליל התקדש החג - פותח בהודיה לה', "הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו. יאמרו גאוילי ה', אשר גאלם מיד צר ומארצות קבצם". ושירת הגאולים מסתיימת במילים: "יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה, מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה'" (שם קז, מב).

צריך להיות ישר וחכם כדי להבין חסדי ה'. הישרות היא חובה הנדרשת מכל אחד, אולם איך ניתן לדרוש מכל אחד שיהיה חכם? ברם, הרב אברהם שפירא זצ"ל דייק יפה בפסוק: "מי חכם וישמור אלה", פתח הכתוב בלשון יחיד, וסיים "ויתבוננו חסדי ה'" בלשון רבים. רצונו לומר, שלעולם צריך שיהיה חכם, רב ומורה, שיבין, ועל ידו יוכלו כולם להתבונן ולהבין.

תאמרו, מה היא החובה להתבונן ולהבין? אכן יש חובה בתורה להתבונן ולהבין! "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור" (דברים לב, ז). ישנה חובה להתבונן בדברי ימי ישראל, ומי שאינו לומד עניני אמונה, לא מסוגל להבין את האירועים, לקשור הווה בעבר, ולראות איך זה מקדם אל העתיד.

"לו חכמו יבינו זאת". "שֶׁתָּת לוֹ לֹא בָּנִי מוֹמֵם דּוֹר עֵיקֶשׁ וּפְתִלְתוּל. הֲלֵהָ תִגְמְלוּ זֹאת עִם נָבֵל וְלֹא חֲכָם וְגוֹ'. זְכוֹר יָמוֹת עוֹלָם בֵּינוֹ שְׁנוֹת דּוֹר וְדוֹר, שֶׁאֵל אֲבִיךָ וַיִּגְדֶּךָ זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ" (דברים לב, ה-ז). ופירש שם הספורנו: "כי הוא כוון לקדש את ישראל ולקדש שמו בעולם על ידם. שיהיו למאורות במין האנושי, להבין ולהורות, כאמרו 'כי לי כל הארץ, ואתם תהיו לי ממלכת כוהנים וגוי קדוש', והם השחיתו כל זאת". מי שאינו לומד ואינו מבין את המגמה האלוקית, גם אינו שמח בחסדי ה'. וע"ז גערה התורה 'עם נבל ולא חכם'. וע"ז נאמר 'מי חכם וישמור אלה', שהחכם מבין את המהלך האלקי. וישמור אלה, כמו 'ואביו שמר את הדבר', שמצפה לקיומה של המגמה, והוא מנחיל ידיעה זו לכלל ישראל, ואז כולם מתבוננים במעשה ה', רואים את חסדיו ושמחים בהם. החכם הוא אמנם יחיד, אך בגרמתו רבים מתבוננים בחסדי ה'.

מי שאינו ישר עלול לעוות את המציאות ואת הכתובים, וכדברי חז"ל, "ולא יכלו לשתות מים ממרה, כי מרים הם" (שמות טו, כג) - "אמר ר' לוי, ומה כי מרים הם, הדור היה מר במעשיו" (תנחומא ישן ויקהל, ט), היהודים הם המרים, וע"כ נראה להם הכול מריר. ובדרשת אבן שועיב: "וכן דרשו חז"ל, כי מרים הם חזור לישראל, כי מי שהחזיק בפיו דבר מר כלענה, כל הדברים המתוקים שישים בפיו ידמו לו מרים" (ר' תורה שלמה בשלח אות רנז). אך הישר רואה הכול במשקפים בהירות. "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון", יודע לכיין עין של מטה כנגד עין של מעלה, רואה הכול בעין אלוקית, וכמ"ש הרצב"י זצ"ל, שכשארם מכוין את עינו אל העין האלוקית, אז רואה הוא בשוב ה' את שיבת ציון. אבל כשמסתכלים בעין האנושית השטחית, מגיעים למצב של צדיקים שאינם מאמינים (שיחות הרצב"י לס' בראשית, עמ' 236). וע"ז נאמר "יראו ישרים וישמחו - ויתבוננו חסדי ה'", ולא מתפלפל אם יש צורך להודות לה', אלא משתוקק לומר "הודו לה' כי טוב יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר ומארצות קבצם".

נותרה שאלה אחת, והיא פרשת הגאולה והתשובה שבפרשת נצבים, שם מוכח לכאורה שהתשובה קודמת לגאולה. "ושבת עד ה' אלקיך, ושב ה' את שבותך" (דברים ל, א-ב). אך בזה הארכנו במאמר על התשובה ועל הגאולה, ע"ש.

כמו כן נותר לברר, מדוע מבשר הגאולה הוא דווקא עוף טמא, הרחם והשרקרק. הרצב"י זצ"ל הסביר פעמים רבות, שהטור כתב (או"ח סימן רפו) שנהגיין לומר "תכנת שבת רצית קרבנותיה" בתפילת מוסף של שבת, תפילה המיוסדת עפ"י אלפא ביתא של תשר"ק, וזה ע"ש הגאולה שנא' "אשרקה להם ואקבצם" (זכריה י, ח). ופי' הב"י שהגאולה תבוא בזכות השבת, שנא' "לסריסים אשר ישמרו את שבתותי... והביאותים אל הר קדשי" (ישעיהו נו, ד). ואלפא ביתא בסדר תשר"ק מורה על היפוך הסדר, בניגוד לאבג"ד, משום שסדר הגאולה יעורר תמיהות רבות, ויהיה מעורב בתופעות של חילול השם, וצריך לימוד, עיון והבנה.

המסמך לגאולה

לסיום דברינו נביא סיפור מאלף שהתפרסם לאחרונה בספר משמיע ישועה, סיפורו של הרב יהושע בן מאיר שליט"א, ראש הישיבה באפרת:

בישיבת "מרכז הרב" חונכנו שהגאולה הולכת ומתקדמת, "ילכו מחיל אל חיל" (תהלים פד, ח), ואילו במלחמה זו (=מלחמת יום כיפור) הייתה תחושה של נסיגה. המכה הייתה נוראית, והכאב עז. חשתי באותם ימים קשים צורך עז בביורר אמוני עמוק על מקומה של מלחמה קשה זו במהלך הגאולה.

לאחר חודשיים של לחימה בשטח, ללא מקלחות, בתנאים קשים ביותר, קיבלתי שחרור קצר. הגעתי לירושלים. השעה הייתה מאוחרת מאד, שתיים בלילה, אולם אני חשתי צורך עז לדבר עם הרצי"ה, והחלטתי לפנות תחילה לביתו. נקשתי בהיסוס על דלת הבית ברחוב עובדיה. הרב הציץ מחור המנעול, פתח מיד את הדלת ואמר: "תן לי את המסמך".

חשבתי שבודאי הרב מחכה למסמך כלשהו מהצבא, וכי הוא אינו מזהה אותי, כיוון שאני מלוכלך. לכן אמרתי: "הרב, אני יהושע בן מאיר".

"כן, כן – אמר הרצי"ה – "תביא את המסמך".

לא ידעתי על מה הרב מדבר. הרב נתן לי יד, הכניס אותי לחדרו,
הושיב אותי על כסא, ואמר: "תראה לי את הנייר".

אמרתי שוב: "הרב, אני יהושע בן מאיר מהשיבה".

"כן" – אמר הרב – "המסמך, המסמך, הבא לי את המסמך".

לא הבנתי כלל על מה הרב מדבר. עדיין חשבתי שאינו מזהה
אותי בשל הלכלוך, ולכן שוב שאלתי – "הרב, על איזה מסמך הרב
מדבר?"

הרב אמר: "אתה, הרי יש לך הסכם עם הקב"ה איך תבוא הגאולה,
והוא שינה את ההסכם. אז תראה לי את ההסכם, נראה מה כתוב
ונחליט".

שמעתי את הרב, ואז, בפעם הראשונה מאז פרוץ המלחמה,
פרצתי בבכי, בכי ששחרר בי כאב ומתח, שהצטבר מהמאורעות
הנוראיים בהם נכחתי.

נדהמתי, שהרב קלט אותי כל כך מהר, וכי באותן שניות מאז
שהסתכל בחור המנועול עד שפתח את הדלת, זיהה הרב את
הבעיה שלי, וידע מה הפתרון.

הרב ישב איתי במשך שעה ארוכה, אולי שעתיים, הוציא ספרים,
ולפני העיון בהם אמר: "ושמא לא קראת, ואם קראת – לא שנית,
ואם שנית – שמא שכחת. לא כך למדנו".

הספר הראשון שהוציא היה פירוש רבינו בחיי על התורה, שבסוף
פרשת שמות מפרש את דברי משה "למה הרעות לעם הזה...",
שם הוא מציין במפורש, שבגאולה העתידה יהיו קשיים רבים.
הרב הוציא מהר"ל וכוזרי ומדרש, וחזר והזכיר מקורות שונים.
לאחר שעתיים של שיחה חשתי שאני יוצא מחוזק, חמוש בכוחות
להמשך הדרך.

הרציה"ה בגאונותו ידע לחוש את התלמיד, ידע לרדת לעמקי נשמתו של כל
אחד, ולתת לו את המענה הראוי.